

בס"ד
גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת יתרו
גליון 14

פרשת יתרו - תשע"ט.¹

ש. בתחילת פרשת יתרו (שמות יח' ג') כשהוא בא לקראת משה רבינו, מפרטת התורה את שמות בני משה, גרשם ואליעזר. מדוע דוקא כאן מפרטת התורה שמותיהם, ואילו בפרשת שמות כשנולדו, לא נזכר שמו של אליעזר כי אם הסיפור שהיה במלון כשלא מלו אותו.

ת. הוא שלח להודיע בשמותם שיהא בטוח שיתרו בא.²

ש. משה רבינו קורא לבנו אליעזר (שמות יח' ד') "כי אלוקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה". מדוע הוציא משה רבינו את עצמו ואמר "אלוקי אבי", ולא אמר כי אלוקינו בעזרי.
ת. כי אביו התפלל עליו.³

² הגה"צ ר' יצחק גולדווסר שליט"א בספרו מי זהב על התורה עמוד רמב' כתב לבאר שהטעם שמשה רבינו קרא לבניו בשם גרשם ואליעזר כדי שלא יושפע מאנשי מדין שעבדו עבודה זרה, ולכן לבן הראשון קרא גרשם, להזכירו שהוא גר במדין, היא ארץ נכריה עבורו, כי מקומו להיות ביחד עם כלל ישראל. לבנו השני קרא אליעזר לזכור את חסד הקב"ה עמו. לכן שמותיהם נזכרו כאן בפרשה, כדי לומר שהם אכן ראויים לקבל את התורה ולהצטרף אל מחנה ישראל, כי היה חינוכם כראוי מכח השמות שנקראו בהם.

עייך עוד בספר ומתוק האור שמות ח"ב עמוד רלה' ועמוד רלו' מה שכתב בזה.

³ בהקדמה לקונטרס עזרת אליעזר על תפילה ח"א כתבנו לבאר בס"ד, שמשה רבינו שהיה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, כשקיבל איזה הצלה מהקב"ה, הרגיש שזה לא בגלל שיש לו איזה זכות, לא בגלל שמגיע לו, אלא הכל בזכות אבותיו, ואם היה אומר כי אלוקינו היה בעזרי, פירוש הדבר שגם לו יש איזה סיבה בהצלה, שהרי ה' הוא גם שלו, ובכדי לזכור שלא מגיע לו, ולא בזכות עצמו הוא ניצל, הדגיש ואמר "כי אלוקי אבי בעזרי", מה שהקב"ה נמצא עם אבי, זה מה שעמד לי להינצל, ולא אני מצד עצמי כי הוא זה. ובזה רצינו לבאר את קריאת הקונטרסים בשם עזרת אליעזר. וע"ש.

באילת השחר על התורה מבאר שמה שמשה תלה את הצלתו באלוקי אביו, משום דאיתא בקידושין

ש. בפרשת יתרו כתוב (שמות יח' ב') "ויקה יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה". ואומר השפתי חכמים שמשה לא הקפיד אלא על אשתו שלא ישעבדו אותה ולא הקפיד על בניו, כי בניו הם משבט לוי שלא נשתעבדו במצרים. מבואר שנשי שבט לוי כן נשתעבדו. והנה ידוע שהעולם שואל מדוע שבט לוי היו מאד קצת אנשים, ומתרצים מכיון שלא נשתעבדו במצרים לא נתברכו בברכה "כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ". מבואר שהברכה תלויה בגברים, ועד כמה שהם לא נשתעבדו לא נתברכו, ולא אכפת לנו מה שהנשים של שבט לוי נשתעבדו, כי הברכה בפרי בטן תלוי באיש.

האם לפי"ז נוכל לומר, חז"ל בברכות נא' ע"ב אומרים "א"ר יוחנן אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר וברך פרי בטנך, פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך. לכאורה יש ראייה לדרשת חז"ל משבט לוי, שהגם שהנשים נשתעבדו, לא חל עליהם הברכה כאשר יענו אותו כן ירבה וכס יפרוץ, כי הברכה תלויה בגברים שנשתעבדו. ת. נכון.

**1 לבקשת מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
אין לסמוך על מה שאני עונה מקופיא.**

הגליון הוא מהדורת ביקורת ועריכה של קונטרס עזרת אליעזר, תשובות שזכינו בס"ד לקבל בכתב יד ממרן שליט"א.

הערות ניתן להעביר למשפחת קרביץ.

כולנו תפילה שאי"ה נוכל במשך השנים להשלים את השו"ת על כל הפרשיות, ועל עבודת התפילה. הגליון יוצא לזיכוי הרבים, ואין להשתמש בזה לשום דבר אחר ללא רשות, וכל הזכויות שמורות.

בס"ד

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת יתרו
גליון 14

שבעל פה שעל זה העולם עומד, מזכירים את אותו ר' אליעזר שעסק בענין טהרה, לרמז ולעורר לאדם שיבוא לעסוק בטהרה, שהתורה מטהרת את האדם כמבואר בברכות טז' כאהלים נטע ד'.
ת. כל התנאים והאמוראים התעסקו בטהרות.

ש. בתחילת מסכת ברכות יש מחלוקת עד מתי זמן קריאת שמע של ערבית. צ"ב, מדוע לא עושים כמו הדורות שלפניהם, ומה ראו לחלוק עד מתי, הרי בכל הדורות הקפידו, וכי תמיד היה מחלוקת.
ת. תמיד זריזין מקדימין.⁴

⁴ בענין הזה נזכיר מה ששמעתי פעם מהגאון ר' שמואל הלוי ואזנר צוק"ל בסיום הש"ס שהביא את דברי חז"ל בתחילת ברכות (ב' ע"א) "מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן וכו'". שואלת הגמ' "מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים, תני משעת צאת הכוכבים". מתרצת הגמ' "מלתא אגב אורחיה קמ"ל כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים". שאל הגאון הרב ואזנר שליט"א שהרי לנו ידוע שיש מחלוקת בין שיטת ר"ת לגאונים ממתי מונים את השעות ומתי יוצא שעת צאת הכוכבים, א"כ מדוע לא כתבו את הזמן המדויק של צאת הכוכבים.

אלא ביאר, בתחילה באמת לא היה מחלוקת, כי אם כתוב "משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן", ודאי ידעו במסורת מאב לבנו, רב לתלמידיו, מתי זה הזמן. לכן כתוב את הזמן המדויק משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. וכך תדע מתי הזמן המדויק של צאת הכוכבים. ורק ממתי שכבר הפסיקו להיות כהנים בטהרתן, נשתבש המסורה מזדור לדור, שכחו מתי זה הזמן המדויק ואז נחלקו הגאונים ור"ת מתי זה הזמן.

נמצא שבתחילת תלמוד בבלי מלמדים אותנו את היסוד הזה, תורה לומדים ע"י מסורת מזדור לדור, כל דור מעביר לדור הבא את מה שהוא קיבל מהדורות שלפניו, הם ידעו מתי הזמן המדויק של קריאת שמע, ואת זה העבירו לדורות הבאים, עד שבמשך הזמן נגרם ששכחו את המסורת בדבר. הרי לנו עד כמה ע"י התורה נקשרים עם הדורות כשרשרת.

ש. בתחילת מסכת ברכות נזכר התנא הקדוש ר' אליעזר באומר שזמן ק"ש עד סוף אשמורה הראשונה דברי ר' אליעזר. מה זכה ר' אליעזר שיזכירו שמו הראשון בתורה שבעל פה.
ת. יוצאי משה רבינו.

ש. האם כוונת רבינו שליט"א למה שאמרו חז"ל בילקוט שמעוני בתחילת פרשת יתרו בשם הפסיקתא "בשעה שעלה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה ואומר אליעזר בני אומר פרה בת שתים וכו' א"ל הקב"ה משה עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחלה רבי אליעזר אומר וכו' אמר לפניו רבש"ע יהי רצון שיצא מחלצי א"ל הקב"ה חייך שיצא מחלציך הה"ד ושם האחד אליעזר ושם אותו המיוחד אליעזר".
ת. נכון.

ש. מה המיוחד שמשה רבינו רצה שאליעזר יצא מחלציו עד שלכן נזכר השם אליעזר הראשון בתורה שבעל פה, הרי בגמ' בגיטין ו' ע"ב מבואר שהקב"ה אומר יונתן בני כך הוא אומר אביתר בני כך הוא אומר", הרי שהקב"ה אומר דברים בשם כל הצדיקים, ומה המיוחד באליעזר.
ת. הוא הראשון.

ש. האם אפשר לפרש בס"ד, פרשת פרה ענינו שגם אדם שנשטמא יכול להטהר בחזרה. ורבי אליעזר התעסק דוקא בענין של טהרה ולהתרחק מהטומאה, ולכן ודאי שהקב"ה אומר כל מה שהצדיקים אומרים, אולם הקב"ה חפץ בטהרה, לרמז לאדם כמה אני רוצה שהאדם יהא טהור ויעסוק בטהרה, כעין שמתחילים עם תינוקות חומש ויקרא כדי שיבאו טהורים ויעסקו בטהרה, וכשמתחילים תורה

לא' ע"ב הנשמע בדבר וכו' לא יאמר מהרוני בשביל עצמו אלא יאמר שהכל בשביל אבא, וזה ממצות כיבוד אב, לכן גם כאן שתלה את הצלתו בזכות אביו יש בזה כיבוד אב, ועוד הוא אומר שיש בזה גם ענוה.

שו"ת עם מרן שליט"א על עניני תפילה
לחיזוק עבודת התפילה.

המשך ברכות התורה

ש. מי שאומר ברכות התורה לחוד בביתו, מה יכוין כשמבקש "והערב נא וכו' בפנינו", הרי לא יכול לכוין על כולם, כי זה מבקש על כך בהמשך "ובפיות עמך בית ישראל".
ת. **על עצמו.**

ש. מקובלים אנו שאי אפשר לזכות לתורה בלי תפילה, לפי"ז צריך עיון האם מרומז תפילה בקניני התורה, או שתפילה זה לפני הכל ולכן לא מוזכר בקניני התורה.
ת. **באימה ביראה.**⁵

⁵ מורי ורבי הגאון ר' מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל כתב לי שהתפילה מביאה את האדם לידי יראה, ויראה מוזכר בקניני התורה.

מרן הגאון ר' אהרן ליב שטיינמן זצוק"ל תירץ לי ע"י נכדו הרה"ג ר' גדליה הוניגסברג שליט"א שגשמיות עוזר תפילה, על רוחניות צריך לעבוד בעצמו. וכנראה שזה כמבואר במסכת נדה דף ע' ע"ב הא בלא הא לא סגי, שצריך עמל התורה עם תפילה.

מצאתי בגליון דרכי החיזוק שיחה ממרן הגאון ר' גרשון אידלשטיין שליט"א גליון 150 שהביאו שהקשה כן באריכות, הרי התפלה מוכרחת היא להצלחה בתורה, וכפי שאנו מבקשים בהרבה מקומות על סיעתא דשמיא להצלחה בתורה, ועוד מקומות שמבואר בחשיבות תפלה על תורה, א"כ מדוע לא נזכרה התפילה בקניני התורה. ולכן אמר שצריכים לפרש שתפלה היא הקדמה לדברים שהתורה נקנית בהם, שעל ידי התפילה זוכים לסייעתא דשמיא להשתלם בכל קניני התורה, ואילו קניני התורה שנמנו בברייתא הם פעולות ודרכים הטבעיים המביאים להצלחה בתורה. וע"ש עוד.

אולם הגאון ר' ברוך מרדכי אזרחי שליט"א אמר לי שתפילה אין זה בכלל מקניני התורה, כי תפילה זה חסד מיוחד שאפשר לבוא לשכנע ולבקש מהקב"ה שיתן לי סיעתא דשמיא תשק ללמוד ולהצליח

ש. כמו כן בתחילת מסכת ברכות יש מחלוקת בדף ט' ע"ב עד מתי זמן ק"ש של שחרית, לכאורה מה המחלוקת, וכי לא ידעו מה עשו קודם עד מתי קראו ק"ש, א"כ איך פתאום התחיל המחלוקת.
ת. **לא איחרו.**

ש. שאלתי את הרב שליט"א מדוע זכה ר' אליעזר שיזכר שמו ראשון בש"ס, וענה לי רבינו שליט"א שהיה מיוצאי חלציו של משה רבינו כמבואר בילקוט בפרשת יתרו.

האם אפשר לפרש בס"ד, לכאורה קשה, מה בכלל נחלקו כאן במשנה עד מתי זמן קריאת שמע, וכי לא קיבלו מהדורות הקודמים עד מתי זמן ק"ש, הרי גם לפניהם קראו ק"ש, ומה עשו בדורות שעברו, כך יעשו. אלא הפשט, אדרבה, כל אחד אומר מה עשו בדורות הקודמים. כל אחד מעיד מה הוא קיבל מרבותיו. ומצינו בברכות כז' ע"ב "ותניא רבי אליעזר אומר וכו' והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל". ור' אליעזר קיים זאת בעצמו כמבואר ביומא סו' ע"ב שחז"ל אומרים שם לגבי כמה שאלות ששאלו את ר"א וענה תשובות אחרות, "לא מפני שהפליג בדברים אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם". א"כ כשדנים בתחילת ברכות על זמן ק"ש ורוצים לדעת מה נהגו לפני כן, הזכירו ראשון את ר' אליעזר שהוא אומר רק מה שקיבל מרבותיו, והוא טוען שקיבל מרבותיו עד סוף האשמורה הראשונה, והמחלוקת היא לא מכאן ולהבא אלא למפרע כבר איך לדרוש הפסוק בשכבך ובקומך, ולכן בדוקא הזכירו שמו של ר' אליעזר שהצטיין לומר רק מה שקיבל מרבותיו, ובזה נדע שהנידון שייך גם לדורות שלפני כן איך נהגו.
ת. **יפה.**

בס"ד

גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת יתרו
גליון 14

ש. הנפק"מ, שאם מי ששומע תורה מאדם אחר זה קשור למחלוקת בדין הרהור, יתכן שלפי השו"ע שלא מברכים על הרהור, ממילא כלל ישראל לא הוצרכו לברך ברכות התורה בקבלת התורה, כי רק שמעו דבר ד'.

ת. חייב.⁸

ש. הגמ' בברכות נ' ע"א אומרת "ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם לאו. כיצד רבי אומר ובטובו הרי זה ת"ח ומטובו הרי זה בור. א"ל אביי לרב דימי והכתיב ומברכתך יברך בית עבדך, לעולם בשאלה שאני, בשאלה נמי הכתיב הרחב פיך ואמלאהו, ההוא בדברי תורה כתיב. ואומר רש"י "הרחב פיך לשאול כל תאוותך". וכתב המהרש"א בחידושי אגדות "ובשאלה הכתיב הרחב פיך וגו' ההוא בדברי תורה וכו' וסמך ליה אנכי ד' אלקיך המעלך מארץ מצרים שאל תחשוב שלא אוכל למלא כל שאלתך. הרי אנכי ד' אלקיך המעלך מארץ מצרים אשר ראית שם היכולת בידי למלא כל שאלתך בדברי תורה". מבואר שבתורה צריך להרחיב פיו ולבקש, כמו שהיה במצרים והכוונה למעמד הר סיני, האם לפי"ז מבואר שביקשו על תורה ובזה קיימו המצוה של ברכות התורה דאורייתא.

⁸ מצאתי בס"ד במ"ב מהדורת דרשו סימן מז' שהביאו שבמ"ב לא נזכר האם לברך על שמיעת דברי תורה, אולם הביאו שבשערי תשובה סק"ג כתב שיברך, ששמיעה עדיפה מהרהור משום שומע כעונה, אמנם בשו"ת האלף לך שלמה חולק וסובר שדינו כהרהור ואין לברך.

והביאו בשם רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א כל שומע שיעור בדברי תורה אפילו בקלטת או בטלפון, צריך לברך, לגר"א משום צריך לברך על כל הרהור, ואף לחולקים על הגר"א, בשמיעה צריך לברך, וכמו שמוכח מתוס' בברכות כ' ע"ב ד"ה כדאשכחן ששמיעת דברי תורה זו מצוה בפני עצמה, ואין צריך שומע ומשמיע.

בהליכות שלמה תפלה פ"ו אות ה' כתבו "השומע דברי תורה מפי אחר, חייב בברכת התורה אבל השומע מסרט הקלטת יש להסתפק אם חייב לברך או לא, וע"ש בהערה.

ש. מדוע בקניני התורה שבפרקי אבות לא נזכר הענין של תפלה, הרי בלי תפילה אי אפשר לזכות לתורה.

ת. זו ההתחלה.⁶

ש. ידוע שלזכות לתורה אי אפשר אלא א"כ מתפללים ומבקשים על תורה. האם דור המדבר התפללו וביקשו עד שזכו למתן תורה, או שהם קיבלו את התורה גם בלי תפילה.

ת. לא ידעו עדיין שיהי' תורה.⁷

ש. לכאורה קשה, שהרי ידעו שכל המטרה שיוצאים ממצרים זה לקבל תורה, ועמלו להכין את עצמם לקבלת התורה, הרי שידעו שיקבלו תורה, א"כ חוזר הקושיא האם התפללו עם ישראל לזכות לתורה או שקיבלו גם בלי תפלה.

ת. חשבו שיצאו לראות הנסים ולהודות לד'.

ש. יש שיטות בראשונים שברכות התורה זה דאורייתא. לכאורה צ"ע לפי"ז בקבלת התורה במעמד הר סיני שקיבלו תורה, האם מיד בירכו על התורה.

ת. כן.

ש. מי ששומע שיעור תורה, האם צריך לברך, או שזה קשור למחלוקת בדין הרהור אם מברכים על הרהור או לא.

ת. צריך.

בלימוד. ויש שרצו לתרץ שכל הקנינים הרי צריכים תפילה, ולכן תפילה זה מעל הכל ולא נזכר באופן מיוחד.

שמעתי שכבר הגה"צ ר' מתתיהו סלומון שליט"א בהקדמה לספרו מתנת חיים עומד בהערה זו.

⁶ השאלה נשאלה שוב בהזדמנות אחרת.

⁷ עיין בקונטרס עזרת אליעזר על תפילה ח"ב עמוד 29 מה שהארכנו בענין זה בשיחה עם הגה"צ ר' שלמה ברויאר שליט"א.

בס"ד
גליון שבועי עזרת אליעזר
שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א
על פרשת השבוע, ועניני עבודת התפילה
פרשת יתרו
גליון 14

ת. לא.

ש. חז"ל בברכות כא' ע"א שואלים מנין לברכות התורה לפנייה כי שם ד' אקרא ואילו ברכה לאחריה רצו ללמוד מק"ו מברכת המזון. לכאורה צריך ביאור, מצינו שחז"ל אומרים (דברים רבה ח' ב') "כי המצוה הזאת הלכה אדם מישראל שעומד לקרות בתורה כיצד מברך, כך שנו חכמים הפותח והחותם בתורה מברך לפנייה ולאחריה. ומנין שטעונה ברכה לפנייה ולאחריה, שכתוב ברוך אתה ד' למדני חקיך הרי ברכה לפנייה, ומנין שטעונה ברכה לאחריה, א"ר שמואל בר נחמן בשם ר' יוחנן שכתוב אחר השירה הזאת וזאת הברכה מששנה להן את התורה ואח"כ בירך הרי ברכה לאחריה וכו'". א"כ מה חז"ל בברכות מחפשים מקור לברכות התורה לפנייה ולאחריה, יכלו ללמוד כמבואר במדרש.

ת. חיפשו מקורות מן התורה.

ש. בתחילת פרשת האזינו כתוב "כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלוקינו". צריך ביאור מדוע פתח הפסוק "בשם של מידת הרחמים ואח"כ מזכיר אלוקינו שזה מידת הדין.

ת. רחמים קודם ומקדים רחמים לרוגז.

ש. האם אפשר לפרש, בגמ' בברכות כא' ע"א מבואר שלומדים מהפסוק הזה על ברכות התורה לפנייה. והמהרש"א מבאר ששמותיו של הקב"ה זהו האותיות שבתורה. לפי"ז אפשר לומר, כשאדם קורא שמותיו של הקב"ה, לומד ועמל בתורה, זוכה להכיר בהנהגת הקב"ה, ואז רואה את ההנהגה במידת הדין בראייה אחרת של תורה ומבין שהכל זה בורא עולם.

ת. יפה.⁹

⁹ בדרך אגב ראוי להוסיף, מדוע דוקא בברכות התורה מוסיפים "כולנו יודעי שמך", אלא שמעתי לפרש ע"פ המהרש"א כי התורה זה שמותיו של הקב"ה, וכשלומדים תורה, זוכים ללמוד ולדעת שמותיו של הקב"ה.